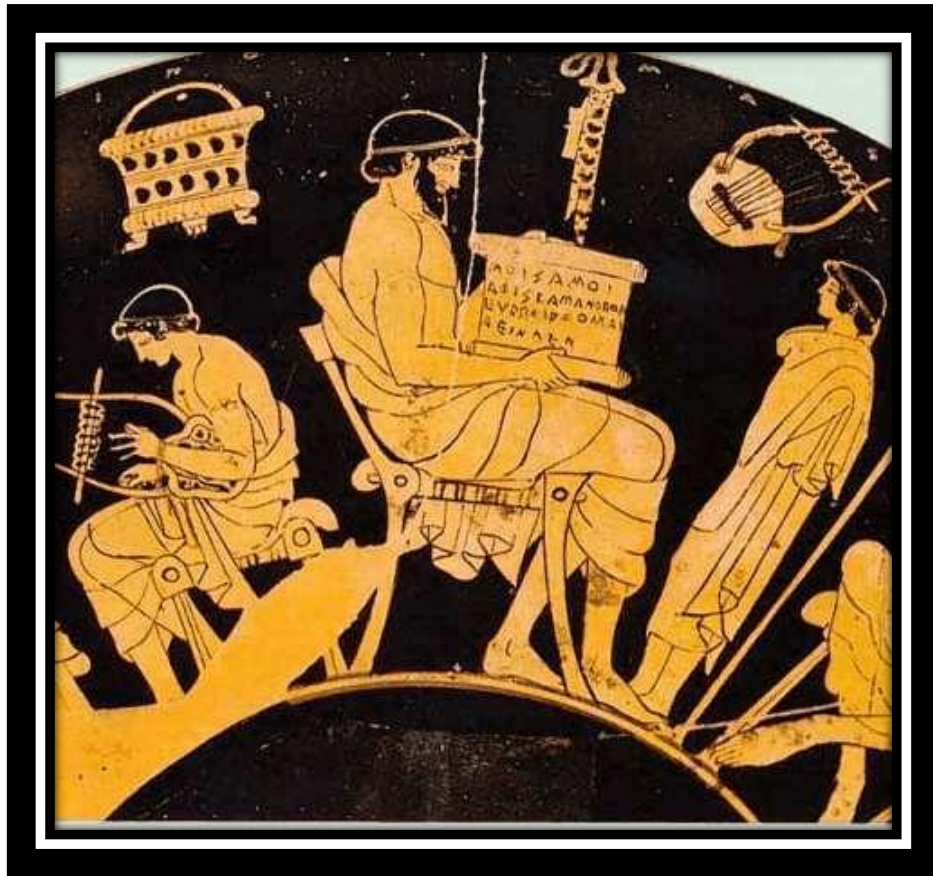

Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΗΝ
ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΑΔΑ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ
ΠΑΥΛΙΔΗ
ΡΩΜΑΝΟΣ
ΠΑΠΑΖΑΧΑΡΙΟΥ

Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΑΔΑ

Απ' ότι βλέπουμε από τα γραπτά των αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων και φιλοσόφων αποδεικνύεται η αγάπη τους για την μάθηση. Σε κάθε περιοχή της Ελλάδας ο τρόπος διδασκαλίας ήταν διαφορετικός. Για παράδειγμα η ηλικία που είχαν οι μαθητές όταν ξεκινούσαν την εκπαίδευση τους και τα μαθήματα που διδάσκονταν ήταν διαφορετικά σε κάθε πόλη. Στόχος του ομηρικού ανθρώπου ήταν η συνεχής προσπάθεια για την πολύπλευρη βελτίωσή του ώστε "αιέν αριστεύειν και υπείροχον έμειναι άλλων". Ορόσημο για τον παγκόσμιο πολιτισμό και ειδικότερα για την εκπαίδευση αποτελούν ο 5ος και 4ος π.Χ. αιώνας της κλασικής Ελλάδας. Ωστόσο, οποιαδήποτε μελέτη των επιδράσεων της αρχαίας ελληνικής εκπαίδευσης στο σύγχρονο κόσμο απαιτεί γνώση του ίδιου του αντικείμενου της εκπαίδευσης, έτσι όπως αναπτύχθηκε στις διαφορετικές πόλεις-κράτη της ελληνικής επικράτειας. Το παράδειγμα της εκπαίδευσης των Αθηνών και όλης της Ελλάδας μιμήθηκε σχεδόν όλη η υπόλοιπη Ελλάδα. Ωστόσο, οποιαδήποτε μελέτη των επιδράσεων της αρχαίας ελληνικής εκπαίδευσης στο σύγχρονο κόσμο απαιτεί γνώση του ίδιου του αντικείμενου της εκπαίδευσης, έτσι όπως αναπτύχθηκε στις διαφορετικές πόλεις-κράτη της ελληνικής επικράτειας. Στο συγκεκριμένο άρθρο, λοιπόν, θα προσπαθήσουμε -έστω και συνοπτικά εξαιτίας του περιορισμένου χώρου- να δούμε πώς γινόταν η εκπαίδευση καταρχήν στη Σπάρτη και την Κρήτη και κατόπιν στην Αθήνα, καθώς το παράδειγμα των Αθηνών μιμήθηκε σχεδόν όλη η υπόλοιπη Ελλάδα.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Κεφάλαιο 1 Η εκπαίδευση στην αρχαία Αθήνα σελ 4

Κεφάλαιο 2 Η εκπαίδευση στην αρχαία Σπάρτη σελ 7

Κεφάλαιο 3 Η εκπαίδευση στην αρχαία Κρήτη σελ 9

Κεφάλαιο 4 Η εκπαίδευση στην αρχαία Ρώμη σελ 10

Κεφάλαιο 5 Η μουσική εκπαίδευση στην αρχαία Ελλάδα σελ 12

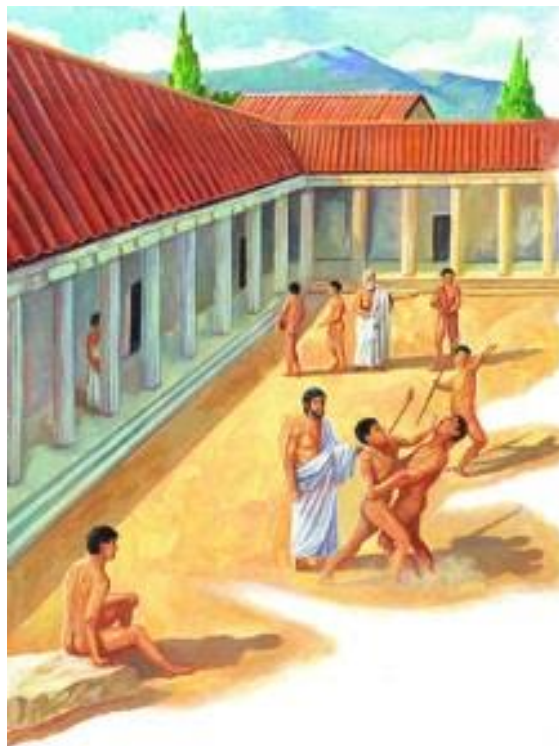

ΑΘΗΝΑ

Ο "καλός αγαθός" πολίτης, ο μορφωμένος και αναπτυγμένος πνευματικά, αισθητικά, ηθικά και σωματικά ήταν η επιδίωξη της αθηναϊκής πολιτείας. Η εκπαίδευση στην αρχαία Αθήνα ήταν ελεύθερη και υπεύθυνοι γι' αυτήν ήταν οι γονείς του παιδιού. Τα σχολεία ήταν ιδιωτικά. Υποχρεώνονταν όμως να τηρούν κάποιους κανονισμούς, που ρύθμιζαν τη λειτουργία τους.

Το πνεύμα της εκπαίδευσης ήταν σύμφωνο με τις παραδόσεις και τα ιδανικά της πόλης. Από τον 5ο αιώνα που άρχισαν να ιδρύονται στην Αθήνα τα Γυμνάσια. Οι νέοι είχαν τη δυνατότητα να ασκούν ταυτόχρονα με το πνεύμα και το σώμα. Το πρώτο στάδιο εκπαίδευσης ήταν της προσχολικής και σχολικής ηλικίας. Την πρώτη την αναλάμβανε η μητέρα ή η τροφός και αποσκοπούσε στην καλλιέργεια των έμφυτων ικανοτήτων του παιδιού και στην προετοιμασία του να δεχθεί τη σχολική εκπαίδευση, που άρχιζε συνήθως στα επτά χρόνια. Ο Παιδαγωγός, οικιακός δούλος, συνόδευε το παιδί στο Διδασκαλείο. Από τον πρώτο του δάσκαλο ο μικρός Αθηναίος μάθαινε ανάγνωση, συλλαβισμό, γραφή, αριθμητική. Αργότερα τον αναλάμβανε ο Κιθαριστής για να τον 4

μυήσει στην τέχνη της μουσικής (μαθήματα λύρας, αυλού και τραγουδιού με συνοδεία λύρας). Αφού το παιδί αποκτούσε αυτές τις στοιχειώδεις γνώσεις, ερχόταν σε επαφή με την ηρωική και διδακτική ποίηση (Όμηρο-Ησίοδο), καθώς και με τη λυρική. Μάθαινε επιπλέον χορό, ζωγραφική, χειροτεχνία και γεωμετρία. Ο Παιδοτρίβης φρόντιζε για τη σωματική εκγύμναση των μαθητών στην Παλαίστρα ("πένταθλων" και "παγκράτιον"). Η διδασκαλία στο σχολείο ήταν εξάωρη. Τα κορίτσια μορφώνονταν στο σπίτι. Η αθηναϊκή εκπαίδευση, όπως και η εκπαίδευση των άλλων πόλεων, διαιρείται σε τρία στάδια: Το Πρωτοβάθμιο, από τα έξι ως τα δέκα τέσσερα, το Δευτεροβάθμιο από τα δέκα τέσσερα έως τα δέκα οκτώ και το τριτοβάθμιο από τα δέκα οκτώ έως τα είκοσι. Από τα τρία στάδια το τρίτο μόνο ήταν υποχρεωτικό και το παρείχε η πόλη-κράτος. Το δεύτερο ήταν εντελώς προαιρετικό και μάλλον για τους εύπορους. Από το πρωτοβάθμιο τα γράμματα ήταν μάλλον δια νόμου υποχρεωτικά, όπως φαίνεται από έναν παλιό νόμο που αποδίδεται στο Σόλωνα[26] και ο οποίος αναφέρει πως το παιδί πρέπει να διδάσκεται γράμματα και κολύμπι. Μετά από αυτό οι φτωχοί μπορούν να στρέψουν την προσοχή τους στη γεωργία και το εμπόριο, ενώ οι πλουσιότεροι στη μουσική, την ιππασία, τη γυμναστική, το κυνήγι και τη φιλοσοφία.

Μετά τα δέκα οκτώ οι νεαροί Αθηναίοι προχωρούσαν στην πολεμική τους εκπαίδευση. Τον πρώτο χρόνο αυτής της εκπαίδευσης τον περνούσαν στην Αθήνα

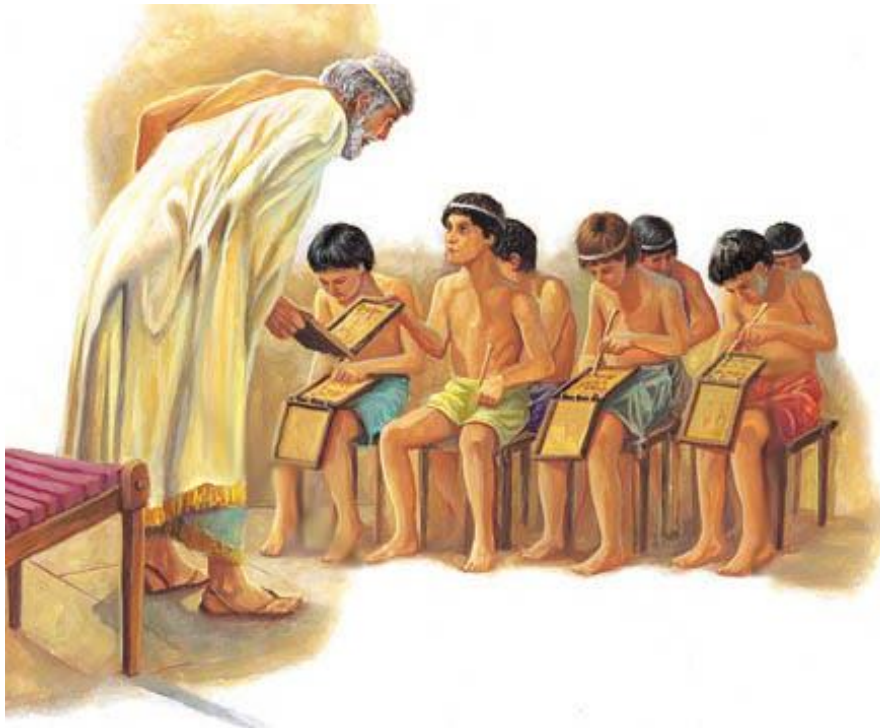
και τον δεύτερο σε φρούρια των συνόρων και σε στρατόπεδα. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου μάλλον διέθεταν λίγο χρόνο για διανοητικές ενασχολήσεις. Ωστόσο, όταν κατέρρευσε η στρατιωτική δύναμη των Αθηνών υπό την μακεδονική κυριαρχία, τα στρατιωτικά καθήκοντα των εφήβων έγιναν εθελοντικά και η εκπαίδευσή τους αντικαταστάθηκε από μαθήματα φιλοσοφίας και λογοτεχνίας. Το στρατιωτικό σύστημα έγινε Πανεπιστήμιο, το οποίο παρακολουθούσαν λίγοι εύποροι νέοι ή πλούσιοι ξένοι. Ως πρόδρομος του πρώτου πανεπιστημίου, η δίχρονη εκπαίδευση των εφήβων δικαιούται τον τίτλο της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, παρόλο που ως τον 3ο ΠΚΕ αιώνα παρείχε μόνο στρατιωτική εκπαίδευση.

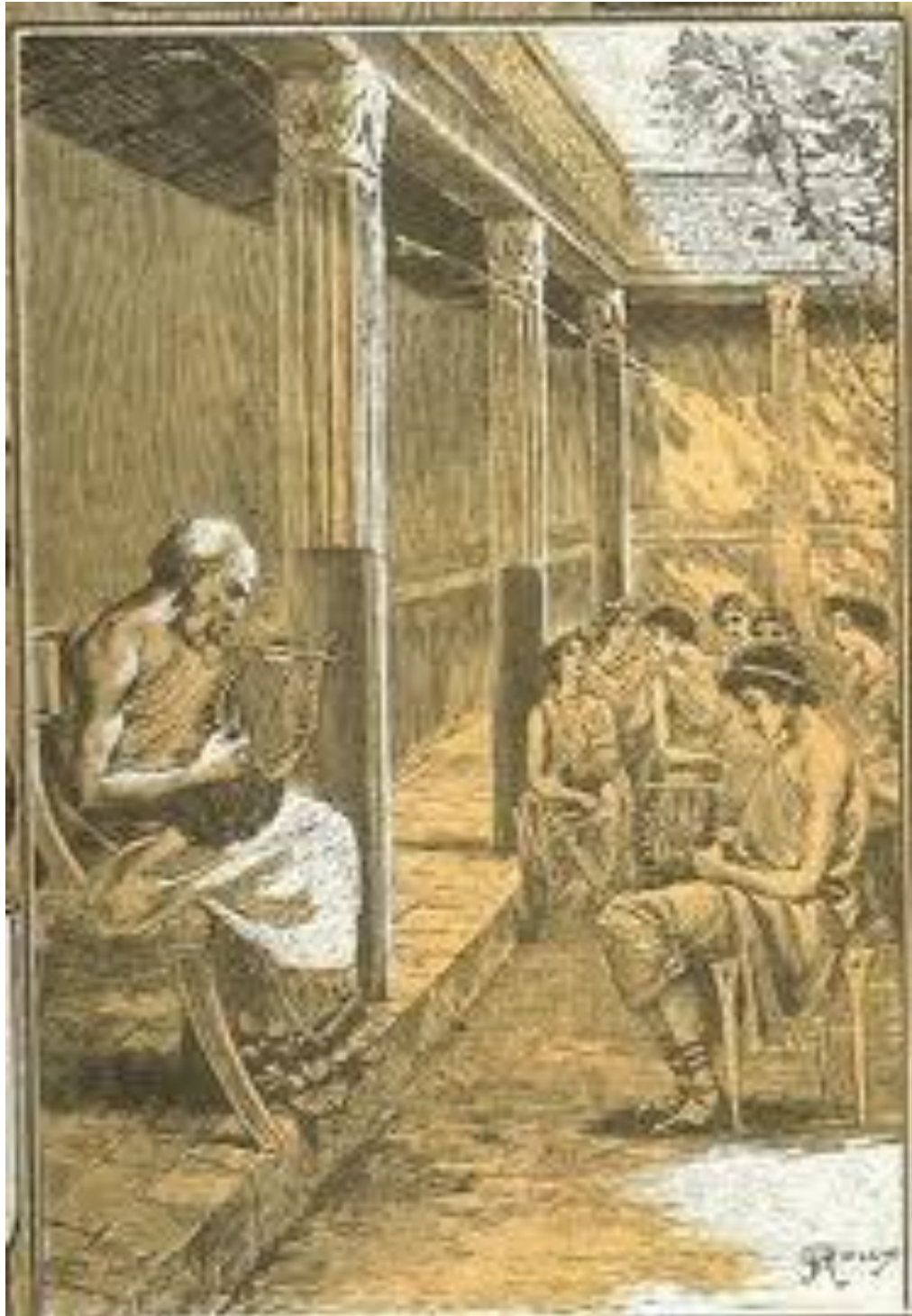

ΣΠΑΡΤΗ

Σε αυτό το απόλυτα οργανωμένο κράτος το αγόρι έμενε σπίτι του ως τα επτά του χρόνια. Ακόμη και τότε, όμως, οι γονείς τους φρόντιζαν να τα παίρνουν μαζί τους στα φειδίτια ή φιλίτια, τις κοινές τράπεζες των Σπαρτιατών. Ακούγοντας τις συζητήσεις τους πάνω σε πολιτικά θέματα, τα αγόρια ήδη εκπαιδεύονταν στον σπαρτιατικό τρόπο ζωής. Τα κορίτσια έμεναν στο σπίτι μαζί με τη μητέρα τους. Την εκπαίδευση των παιδιών στην αρχαία Σπάρτη αναλάμβανε το κράτος από τα επτά τους χρόνια. Ζούσαν σε ομάδες και είχαν επικεφαλής τον Παιδονόμο. Βάση της αγωγής ήταν η άσκηση του σώματος και η καλλιέργεια της πολεμικής αρετής. Κατά δεύτερο λόγο διδάσκονταν ανάγνωση, γραφή, αριθμητική, μουσική και χορό. Η εκπαίδευση των κοριτσιών ήταν ανάλογη και γίνονταν σε ιδιαίτερους χώρους. Αν ήταν φτωχοί, που δεν μπορούσαν να συνεισφέρουν, τότε έχαναν τα δικαιώματά τους ως πολίτες και τα παιδιά τους δεν ήταν δυνατόν να εκπαιδευτούν στα σπαρτιατικό σύστημα. Γενικά, λοιπόν, τα σπαρτιατικά σχολεία ήταν μόνο για τους ομοίους, δηλαδή για εκείνους που μπορούσαν να πληρώσουν την εγγραφή σε είδος. Ένας μικρός αριθμός αγοριών συνέχιζε τις σπουδές του μετά την παιδική ηλικία.

Οπωσδήποτε, το αντικείμενο της σπαρτιατικής εκπαίδευσης δεν ήταν η συσσώρευση γνώσης και η διανοητική οξύτητα, αλλά αυτό δε σημαίνει πως η Σπάρτη δεν ήταν αφεαυτής μια εκπαιδευτική δύναμη. Γνωρίζουμε ότι οι Σπαρτιάτες εκτιμούσαν πολύ τον Όμηρο για το ηρωικό του ύφος.

ΚΡΗΤΗ

Στη Μινωική Κρήτη το εκπαιδευτικό σύστημα αποτελούνταν από τρεις κύκλους. Ο πρώτος κύκλος που αφορούσε την εκπαίδευση των παιδιών, περιελάμβανε τη μάθηση της γλώσσας, της γραφής, της μουσικής και της ζωγραφικής. Οι άλλοι δύο κύκλοι αφορούσαν μεγαλύτερες ηλικίες, από την εφηβεία και μετά, και περιελάμβαναν μαθηματικά, αστρονομία, αρχιτεκτονική, συμβολολογία, ιατρική – φαρμακολογία.

Η Κρήτη είναι ο πολιτισμός όπου η εκπαίδευση αγοριών και κοριτσιών είναι περίπου κοινή. Έτσι εκπαιδεύονταν πέρα από τα θεωρητικά μαθήματα σε τοξοβολία, κυνήγι, οπλασκία, ιερούς χορούς, αγώνες δρόμου, ιππικούς αγώνες, πάλη και πυγμαχία. Μέσα από ειδικές μυητικές διαδικασίες περάσματα από την παιδική ηλικία στην εφηβεία και κατόπιν στην ενηλικίωση, έπρεπε το άτομο να μεταμορφωθεί σε τέλειο και ενεργό μέρος της κοινωνίας.

ΡΩΜΗ

Στην αρχαία Ρώμη η εκπαίδευση ήταν παρόμοια με την εκπαίδευση στην Ελλάδα. Κατά την πρώτη περίοδο της δημοκρατικής εποχής δεν υπήρχαν δημόσια σχολεία στη Ρώμη, έτσι τα αγόρια διδάσκονταν ανάγνωση και γραφή από τους γονείς τους ή από μορφωμένους σκλάβους, που ονομάζονταν «παιδαγωγοί» και που συνήθως ήταν ελληνικής καταγωγής. Πρωταρχικός σκοπός της μόρφωσης στην εν λόγω περίοδο ήταν η εκπαίδευση των νεαρών ανδρών στις αγροτικές εργασίες, τον πόλεμο, τις ρωμαϊκές παραδόσεις και τα δημόσια πράγματα. Τα νεαρά αγόρια μάθαιναν πολλά για τη ζωή του πολίτη συνοδεύοντας τον πατέρα τους σε θρησκευτικές και πολιτικές εκδηλώσεις, όπως για παράδειγμα τις συνεδριάσεις της Συγκλήτου για τους νεαρούς ευγενείς. Οι γιοι των ευγενών γίνονταν μαθητές κάποιας διακεκριμένης πολιτικής φιγούρας σε ηλικία 16 ετών, ενώ συμμετείχαν σε στρατιωτικές εκστρατείες από την ηλικία των 17 (το σύστημα αυτό συνεχίστηκε από ορισμένες οικογένειες και κατά την αυτοκρατορική περίοδο). Οι εκπαιδευτικές πρακτικές διαμορφώθηκαν εκ νέου μετά την κατάκτηση των ελληνιστικών βασιλείων τον 3ο αιώνα π.Χ. και τη συνακόλουθη ελληνική επιρροή, αν και πρέπει να τονιστεί πως η εκπαίδευση των Ρωμαίων παρουσίαζε σημαντικές διαφορές από την ελληνική.

Εφόσον οι γονείς τους διέθεταν τα κατάλληλα οικονομικά μέσα, τα αγόρια και κάποια κορίτσια αποστέλλονταν στην ηλικία των 7 ετών σε ιδιωτικό σχολείο εκτός σπιτιού που ονομαζόταν «ludus», όπου ένας δάσκαλος (ο οποίος καλούταν «litterator» ή «magister ludi» και ήταν συχνά ελληνικής καταγωγής) τα δίδασκε ανάγνωση, γραφή, αριθμητική και μερικές φορές ελληνικά, μέχρι την ηλικία των 11. Μπαίνοντας στα 12 οι μαθητές εντάσσονταν στη «δευτεροβάθμια εκπαίδευση», όπου ένας δάσκαλος (που αποκαλούνταν πλέον «grammaticus») τους δίδασκε ελληνική και ρωμαϊκή λογοτεχνία. Στην ηλικία των 16 ορισμένοι μαθητές φοιτούσαν σε σχολές ρητορικής, όπου ο δάσκαλος, σχεδόν πάντα Έλληνας, ονομαζόταν «ρήτωρ». Η εκπαίδευση αυτού του επιπέδου προετοίμαζε τους νέους για νομική καριέρα και απαιτούσε από τους διδασκόμενους να αποστηθίζουν τους ρωμαϊκούς νόμους. Οι μαθητές πήγαιναν στο σχολείο καθημερινά, εκτός από τις θρησκευτικές αργίες και αυτές της αγοράς. Υπήρχε επίσης ο θεσμός των καλοκαιρινών διακοπών.

ΜΟΥΣΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΑΔΑ

Στην Αρχαία Ελλάδα η μουσική μεσολάβησε νωρίτερα από τις άλλες καλές τέχνες, στην αποκαλούμενη αρχαϊκή εποχή τον 6ο π.Χ αιώνα.

Τότε η μουσική έπαιζε πρωτεύοντα ρόλο στην εκπαίδευση των νέων.

Η μουσική παιδεία εξακολούθησε μέχρι και τη ρωμαϊκή εποχή να θεωρείται

ότι παρέχει μοναδικά εφόδια απαραίτητα για τη ζωή του ανθρώπου, μολονότι

ακολούθησαν εποχές παρακμής της. Ο Πρωταγόρας, στον ομώνυμο πλατωνικό διάλογο, διατυπώνει με σαφήνεια την αντίληψη των αρχαίων Ελλήνων για την παιδαγωγική σπουδαιότητα και σημασία της διδασκαλίας της μουσικής. Συγκεκριμένα κατά τον Πρωταγόρα «οι μουσικοδιδάσκαλοι αναγκάζουν τις ψυχές των παιδιών να εξοικειώνονται με τους ρυθμούς και τις αρμονίες της μουσικής έτσι ώστε να γίνουν ήρεμοι άνθρωποι, και αφού ενστερνιστούν τον καλό ρυθμό να γίνουν και χρήσιμοι λόγω και πράξει, διότι ολόκληρη η ζωή του ανθρώπου έχει ανάγκη από τον καλό ρυθμό και την αρμονία».

Κατά τον Αθηναίο τραγικό ποιητή Φρόνιχο, ο οποίος υπήρξε και άριστος

μουσικός, οι σπουδαστές μουσικής ή γραμματικής αποκαλούνταν «φοιτητές»... «κυρίως δε λέγονται φοιτηταί ή γραμματικοί οι μουσική μανθάνοντες». Η

μουσική για τους αρχαίους Έλληνες εθεωρείτο ως το ουσιαστικότερο μέρος

της καλλιέργειας και της μόρφωσης τους. Ο πραγματικά μορφωμένος άνθρωπος ήταν «ο μουσικός ανήρ». Ο Θεμιστοκλής παραδεχόταν ότι η μόρφωση του

ήταν ελλιπής, διότι δεν είχε μάθει καλά μουσική, όπως μας πληροφορεί ο

Πλούταρχος. Στη διδασκαλία της μουσικής φαίνεται ότι οι μαθητές δεν χρησιμοποιούσαν μουσικά κείμενα και η μάθηση γινόταν εμπειρικά με την ακοή και την απόδοση της μουσικής από μνήμης. Από τον 3ο μ.Χ αιώνα άρχισαν να

συντάσσονται εγχειρίδια θεωρίας της μουσικής. Βασικό όργανο για την μουσική εκπαίδευση των νέων, ήταν η λύρα.

Η θεωρία για την αρμονία και την αριθμητική αναλογία ανάγεται στον ίδιο

τον Πυθαγόρα. Οπωσδήποτε, την εποχή του Πλάτωνα και του Αριστοτέλη η

εφαρμογή της αριθμητικής θεωρίας στη μουσική αποτέλεσε ένα από τα Βασι-

κότερα μελετήματα των Πυθαγορείων.

Ενδείξεις ότι ο Πυθαγόρας ανακάλυψε τη δυνατότητα να αναπαρασταθούν

οι θεμελιώδεις μουσικές σχέσεις στην οκτάβα με απλές αριθμητικές αναλογίες, υπάρχουν πολλές (απόσπ. 9 Heinze, Πορφύριος, in plot 30, 2 κ.έ.).

Ο Αριστόξενος, όμως, συνδέει μια πρακτική επίδειξη αυτής της ιδέας (που έγινε με τη χρήση μπρούτζινων δίσκων) όχι με τον Πυθαγόρα αλλά με έναν πρώιμο πυθαγόρειο του 5ου αιώνα που λεγόταν Ίππασος (απόσπ. 90 Wehrli, σχόλιο εις Φαίδροντου Πλάτωνα 108d=DK18, 12).

Στην Αρχαία Ελλάδα υπήρχαν τρία είδη οργάνων όπως και σήμερα, δηλαδή έγχορδα, πνευστά και κρουστά.

1. Τα πιο διαδεδομένα ήταν τα έγχορδα, τα οποία παίζονταν είτε απ' ευθείας με τα δάκτυλα είτε με πλήκτρο (πένα). Τα έγχορδα διαιρούνται στις εξής κατηγορίες:

α. Η πρώτη κατηγορία περιλαμβάνει τη λύρα, την κιθάρα, τη βάρβιτο και τα συγγενικά τους όργανα, τα οποία είχαν από 7 μέχρι 12 ισομήκεις χορδές διαφορετικού πάχους. Οι χορδές ήταν από έντερο ή νεύρα ζώου.

ΠΗΓΕΣ:

<http://helios-eie.ekt.gr/EIE/bitstream/10442/827/1/M01.030.05.pdf>

<http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%91%CF%81%CF%87%CE%B1%CE%AF%CE%B1%CE%A1%CF%8E%CE%BC%CE%B7>

http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%95%CE%BA%CF%80%CE%B1%CE%AF%CE%B4%CE%B5%CF%85%CF%83%CE%B7_%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD_%CE%B1%CF%81%CF%87%CE%B1%CE%AF%CE%B1_%CE%95%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%B1